

Yhteiset tutkinnon osat sekä vapaasti
valittavat tutkinnon osat
ammattillisessa peruskoulutuksessa

Sisältö

Yhteiset tutkinnon osat ammatillisessa peruskoulutuksessa taulukko	4
3 Yhteiset tutkinnon osat ammatillisessa peruskoulutuksessa 35 osp.....	5
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen (8 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia)	5
3.1.1 Äidinkieli, suomi (pakolliset 5 osp, valinnaiset 3 osp).....	5
3.1.2. Toinen kotimainen kieli, ruotsi (1 pak, 2 val)	10
3.1.3. Vieraat kielet (2 pak, 3 val).....	11
3.1.3.2 Vieraat kielet, B-kieli (1 val)	13
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen (6 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia).....	17
3.2.1. Matematiikka (3 pak, 3 val).....	17
3.2.2. Fysiikka ja kemia (2 pak, 1 val)	19
3.2.3. TVT sekä sen hyödyntäminen (1 pak, 3 val).....	21
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen (5 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia)	22
3.3.1. Yhteiskuntataidot (1 pak, 1 val)	23
3.3.2. Työelämätaidot (1 pak, 2 val).....	25
3.3.3. Yrittäjyys ja yritystoiminta (1 pak, 1 val).....	29
3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto (2 pak, 1-3 val).....	31
3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen (0 osp pakollisia, 7 osp valinnaisia)	36
3.4.1. Kulttuurien tuntemus (2 val).....	36
3.4.2. Taide ja kulttuuri (1 val)	37
3.4.3. Etiikka (3 val)	38
3.4.4. Psykologia (2 val).....	39
3.4.5. Ympäristöosaaminen (3 val).....	41
3.4.6. Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4 (3 val).....	43
Vapaasti valittavat 10 osp.....	45
Ammattitaitoa syventäviä tai laajentavia ammatillisia tutkinnon osia.....	45
VVON Opinnäyte 2 osp	45
VVOK Opinnäytteen kirjoittaminen 2 osp.....	45
VVAO Ammatillisia opintoja (1- 10 osp).....	45
Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin tai osaamistavoitteisiin perustuvia tutkinnon osia	45
VVPA Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin tutkinnon osia 1 osp	45
Yhteisiä tutkinnon osia tai lukio-opintoja	45
VVLU Lukio-opintoja (1 – 10 osp).....	45
VYTo Yhteisiä opintoja (1 – 10 osp)	45

Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opintoja	48
VVEA Ensiapu 2 osp.....	48
VVIP Ikärajanpassi 1osp	48
VVTK Työturvallisuuskortti 1 osp	48
VVHT Hygieniaosaamistodistus 1osp	48
VVMM Mestari- ja johtajakoulutus 2 osp.....	48
VVAP Anniskelupassi 1 osp	48
VVJ Valmentautuminen jatko-opintoihin 4 osp.....	48
VVTT Tehosta työnhakua 3 osp.....	49
VVSK Suomen kieltä maahanmuuttajille 3 osp.....	49
VVKV KV-toiminta 1-3 osp.....	49
Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuva yksilöllinen tutkinnon osa.....	49

Yhteiset tutkinnon osat ammatillisessa peruskoulutuksessa taulukko

Yhteiset tutkinnon osat koostuvat 35 osaamispisteestä, jotka jakautuvat neljään tutkinnon osaan. Pakollisten opintojen laajuus on 19 osaamispistettä ja valinnaisten 16 osaamispistettä.

	Pakolliset	Valinnaiset
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen 11 osp	8 osp	3 osp
3.1.1. Äidinkieli	5	3
3.1.2. Toinen kotimainen kieli, ruotsi	1	2
3.1.3. Vieraat kielet	2	3
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen 9 osp	6 osp	3 osp
3.2.1. Matematiikka	3	3
3.2.2. Fysiikka ja kemia	2	1
3.2.3. Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen	1	3
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen 8 osp	5 osp	3 osp
3.3.1. Yhteiskuntataidot	1	2
3.3.2. Työelämätaidot	1	3
3.3.3. Yrittäjyys ja yritystoiminta	1	1
3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto	2	3
3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen 7 osp		7 osp
3.4.1. Kulttuurien tuntemus		2
3.4.2. Taide ja kulttuuri		2
3.4.3. Etiikka		3
3.4.4. Psykologia		3
3.4.5. Ympäristöosaaminen		3
3.4.6. Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4		3
Yhteensä	19 osp	16 osp

3 Yhteiset tutkinnon osat ammatillisessa peruskoulutuksessa 35 osp

Oppilaitoksen tarjonta on esitetty suluissa kunkin osa-alueen perässä.

3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen (8 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia)

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien kolmen osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 8 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 11 osaamispisteen edestä viestintä- ja vuorovaikutusosaamista.

3.1.1 Äidinkieli, suomi (pakolliset 5 osp, valinnaiset 3 osp)

Pakolliset osaamistavoitteet 5 osp.

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä ja käyttää tietoa sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi
- osaa laatia *alaan liittyviä* kirjallisia töitä
- osaa hyödyntää äidinkielen oppimisen luku- ja opiskelustrategioita
- ymmärtää äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen *alan* ja ammatin kannalta
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielen taitoaan.

PakÄ1: Esiinny eduksesi 1 osp

viestintä ja vuorovaikutus, tilanteen mukainen esiintyminen, esitykseen valmistautuminen, esityksen kohdentaminen, havainnollistaminen ja rakentaminen loogiseksi kokonaisuudeksi, keskustelun strategiat, työelämän viestintätilanteet (esittäytyminen, suullinen tiedottaminen ja raportointi, suulliset ohjeet ja puhelinviestintä)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti mielipiteensä ja väitteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti näkemyksiään ja toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa asiakaslähtöisesti, joustavasti ja vakuuttavasti
	osallistuu keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja	osallistuu keskusteluun, vie keskustelua tavoitteen suunnassa eteenpäin	osallistuu aktiivisesti ja rakentavasti keskusteluun ja kantaa osaltaan vastuuta ryhmätilanteissa viestintäilmapiiristä
	toimii tarkoituksenmukaisella tavalla työelämän vuorovaikutustilanteissa	toimii asiallisesti ja kohteliaasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa	toimii joustavasti ja rakentavasti erilaisissa työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa.
	pitää lyhyen esityksen	pitää erilaisia esityksiä	toimii oman alansa

	käyttämällä tilanteen vaatimaa kieltä ja asiatyyliä	käyttäen tilanteen vaatimaa asiatyyliä ja alan termistöä	viestintätilanteissa joustavasti ja pitää erilaisia esityksiä tilanteen ja oman alan edellyttämällä tavalla
--	---	--	---

PakÄ2: Kirjallinen viesti ammattilaisen käyntikorttina 1 osp

kirjallisen tekstin ulkoasu, kielelliset tehokeinot, tekstien suunnittelu ja rakentuminen, asiallisen, selkeän ja kohteliaan kirjoittamisen kriteerit, viimeistelty kirjallinen materiaali (tekstin sujuvuus ja oikeakielisyys), työelämän tekstilajeja (ilmoitukset, selostukset, ohjeet, sähköpostiviestit, tekstiviestit, diaesitys)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	tuntee työelämän tekstilajeja ja vertailee niitä	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien päätarkoituksen ja tulkitsee tekstien merkityksiä	ymmärtää sekä tekstin tarkoituksen ja sanoman että yksityiskohtien merkityksen, tekee johtopäätöksiä ja arvioi tekstin sisältöä ja ilmaisutapaa
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa oikeinkirjoituksen perussääntöjen mukaisesti	käyttää sujuvaa lause- ja virkerakennetta ja jaksottaa tekstiä	hallitsee kielenkäytön perusnormit sekä hioo tuottamiensa tekstien kieli- ja ulkoasua
	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	tuottaa tavoitteellisesti ja työstää tekstejään oman arvion ja palautteen pohjalta
	laatii mallin mukaan asiakirjoja	laatii asianmukaiset asiakirjat	laatii asianmukaisia asiakirjoja ja osaa soveltaa asiakirjamalleja

PakÄ3: Suomen kieli kulttuurin avaimena 1osp

puhutun ja kirjoitetun kielen muodot ja erot, kieli eri tilanteissa, suomi muiden kielten joukossa, ammattikieli, viranomaiskieli, kieli ja kulttuuri, kirjallinen, esittävä ja kuvallinen sanataide, kirjallisuuden eri lajeja ja tulkintaa

	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	tiedostaa äidinkielen taidon merkityksen omalla alallaan	ymmärtää äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja monikielisessä työelämässä	osaa arvioida äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja sen asemaa monikielisessä yhteiskunnassa sekä työelämän että yksilön kannalta
	tuntee esimerkkejä omaan alaan liittyvästä kirjallisuudesta tai muusta kulttuurista	tietää, mihin kirjallisuutta tai muuta kulttuuria voi alalla käyttää	ymmärtää kirjallisuuden tai muun kulttuurin merkityksen alalla toimimisessa

PakÄ4: Katse mediaan päin 1osp

mediatekstin lukutaito, mediataidon osa-alueet, median eri välineet ja median tekstimuodot, mediatekstin lukeminen, tulkinta ja arviointi, kuva mediassa, mediatekstin tekeminen, ammattilainen sosiaalisessa mediassa, mediaesiintymisen alkeet, nettietiketti

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	käyttää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
	käyttää ohjattuna eri medioita ammattitaitonsa esittelyyn	tekee ammattiosaamistaan näkyväksi eri medioiden avulla	dokumentoi ja kuvaa oppimistaan ja osaamistaan eri medioiden avulla
	viestii digitaalisissa ympäristöissä sovittujen periaatteiden mukaisesti	viestii digitaalisissa ympäristöissä sopivaa kieltä käyttäen	viestii ammatillisuutta osoittaen digitaalisen ympäristön vuorovaikutustilanteissa

PakÄ5: Opiskelutaidot paremmiksi 1osp

tiedon hakemisen vaiheet, ammattilaisen tiedonlähteet ja monilukutaito, tietolähteen ja siitä saadun tiedon arvioiminen, lähteiden käyttäminen, tekstin avaaminen ja muistiin merkitsemisen tekniikkaa, oman työskentelyn ja omien vahvuuksien tunnistaminen, oppimisen tekniikat ja tyylit

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä teksteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi lähteiden luotettavuutta	hakee tietoa erilaisista lähetistä ja vaikeaselkoisistakin teksteistä sekä arvioi kriittisesti niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Luku- ja opiskelustrategioiden hyödyntäminen	tekee muistiinpanoja ja tiivistää ydinasioita kuullun, luetun ja nähdyn pohjalta	tekee muistiinpanoja, tiivistää hankkimaansa tietoa ja käyttää lähteitä omassa tekstissään	arvioi omaa luku- ja opiskelustrategiaansa ja parantaa sitä palautteen pohjalta
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta

Osaamisen tunnustamisessa käyvät seuraavat lukion kurssit

- *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus (ÄI 1)*
- *Tekstien rakenteita ja merkityksiä (ÄI 2)*

- *Tekstit ja vaikuttaminen (ÄI 4)*

sekä

jokin seuraavista:

- *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa (ÄI 3)*
- *Teksti, tyyli ja konteksti (ÄI 5)*
- *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti (ÄI 6) tai Puheviestinnän taitojen syventäminen (ÄI 7) vastaavat tavoitteiltaan Äidinkieli, suomi -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.*

Valinnaiset osaamistavoitteet 3 osp.

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan
- osaa kehittää esiintymis- ja ryhmätyötaitojaan
- osaa käyttää ja tulkita erilaisia tekstilajeja
- tuntee kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin muotoja ja merkitystä.

ValÄ1: Ota tilanne haltuun 1 osp

keskustelun periaatteita, kohtaamisen taito, aito kuunteleminen, työelämän kielenkäyttö, havainnollinen ja selkeä kieli, vuorovaikutus vastaanottajan kanssa, vakuuttava ja vaikuttava viestintä, asiantuntijaesityksen valmistelu ja sisältö, projektityöskentely työelämässä

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä ja perustelee ne vakuuttavasti	toimii kohteliaasti ja joustavasti vuorovaikutustilanteissa erilaisissa ympäristöissä	ylläpitää puhuessaan vuorovaikutusta, havainnollistaa puheenvuoroaan ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	ottaa vuorovaikutuksessa toisten näkemykset huomioon	ottaa viestinnässään huomioon vastaanottajan, tilanteen ja alansa vaatimukset	viestii rakentavasti myös ristiriita- ja ongelmatilanteissa
	ymmärtää henkilöiden sanattoman viestinnän merkityksen ja vaikutuksia sanoman vastaanottoon	ottaa huomioon sanattoman viestinnän vaikutuksia omassa ilmaisussaan	soveltaa sanattoman viestinnän sääntöjä vuorovaikutuksessaan ja vertailee merkityksiä myös eri kulttuurien välillä
Esiintymis- ja ryhmätyötaitojen kehittäminen	esittää sekä spontaanin että valmistellun puheenvuoron tai puheesityksen itselleen tutusta aiheesta	saa puhuessaan kontaktin kuulijoihinsa ja osaa rakentaa puheenvuoronsa niin, että sitä on helppo seurata	esittää sekä spontaanin että itsenäisesti valmistellun esityksen haastavastakin aiheesta, havainnollistaa esitystään ja rakentaa sen sisällön loogiseksi

	toimii ryhmätyötilanteessa yhteistyöhakuisesti osana ryhmää	vie ryhmän työskentelyä eteenpäin aktiivisesti ja arvostaa muiden näkökantoja	tunnistaa oman toimintansa vaikutukset ryhmän toimintaan ja kannustaa ryhmän muita jäseniä toimimaan
	toimii työelämän kokous- ja neuvottelukäytäntöjen mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa työelämän kokous- ja neuvottelukäytäntöjä	hallitsee joustavasti kokous- ja neuvottelukäytännöt

ValÄ2: Kehity kirjoittajana 1 osp

tekstilajin tunnistaminen, kirjoittajan apuneuvoja, ideasta valmiiksi tekstiksi, lukijan huomioon ottaminen, palautteen antamisen muotoja, tiimissä kirjoittaminen, verkkotekstin kirjoittamisen periaatteet, ammatillisten tekstilajien kirjoittaminen, esim. aloite, anomus, pyyntö, esitys

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Ammatillinen monilukutaito ja tekstien tuottaminen	tuntee tekstilajien tilanteenmukaisen käytön vaatimuksia	tarkastelee tekstilajien eri ilmaisutapoja kriittisesti	soveltaa vaihdellen eri ilmaisutapoja ja tekstilajeja omissa teksteissään ja erilaisissa kieliympäristöissä
	käyttää mallin mukaan eri ammatillisia tekstilajeja	muokkaa tuottamia ammatillisia tekstejä palautteen perusteella	tekee havaintoja ammatillisista tekstilajeista, muokkaa niitä ja arvioi kielellisten valintojen vaikutuksia
	tuottaa tekstiä ryhmänä yhdessä muiden kanssa	antaa ja vastaanottaa rakentavaa palautetta yhdessä tuotetusta tekstistä	toimii joustavasti osana kirjoitusprosessia, kun tekstiä tuotetaan yhdessä muiden kanssa

ValÄ3: Suomen kielen ja kulttuurin kipinöitä 1 osp

suomen kieli kulttuurien joukossa, kulttuurien välinen viestintä, monikulttuuriset teemat ja kirjallisuuden tavat kuvata monikulttuurisuutta, kaunokirjallisuuden pääajit, eri kirjallisuuden lajien ilmaisutavat ja niiden tulkitseminen, kirjallisuuskeskustelut verkossa

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kielen ja kulttuurin tunteminen	on perillä oman kielen ja kulttuurienvälisen viestinnän merkityksestä	ottaa huomioon kulttuurienvälisen viestinnän omassa vuorovaikutuksessaan	soveltaa monipuolisesti kulttuurienvälistä osaamistaan ja arvostaa kulttuurista moninaisuutta
	tutustuu kirjallisuuden eri lajeihin ja muihin taidemuotoihin.	arvioi lukemiaan kirjoja ja kokemiaan muita taidemuotoja.	hankkii monipuolisia lukukokemuksia sekä arvioi kirjallisuuden ja muiden taidemuotojen merkitystä.

Osaamisen tunnustamisessa käyvät seuraavat lukion kurssit

- *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄI 1)
- *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄI 2)
- *Tekstit ja vaikuttaminen* (ÄI 4)

sekä

jokin seuraavista:

- *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (ÄI 3)
- *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄI 5)
- *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄI 6) tai *Puheviestinnän taitojen syventäminen* (ÄI 7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

3.1.2. Toinen kotimainen kieli, ruotsi (1 pak, 2 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää toista kotimaista kieltä työtehtävissään ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa.

PakRu1: Merkonomin ja datanomin perusruotsi 1 osp

ruotsin kieli Suomessa: itsestä ja omasta työstä kertominen, lukusanat (hinnat, päivämäärät ja kellonajat), työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen (esim. lyhyet työhön liittyvät viestit, kuten tapaamisen sopiminen), ”småprat” (sää)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen	ymmärtää lyhyiden omaan työhön ja työturvallisuuteen liittyvien kirjallisten viestien sisällön	tulkitsee työhön liittyviä perustekstejä, kuten työ- ja turvallisuusohjeita sekä tuottaa lyhyitä viestejä käyttäen alan ammattisanastoa	perustekstejä, kuten työ- ja turvallisuusohjeita sekä tuottaa lyhyitä viestejä käyttäen alan ammattisanastoa tulkitsee erityyppisiä työhön liittyviä tekstejä ja tuottaa ammatillisia viestejä, ohjeita tai tilauksia
	kertoo suullisesti ja kirjallisesti lyhyesti itsestään ja tutuista asioista omassa työssään ja selviytyy tuttuihin aiheisiin liittyvistä vuorovaikutustilanteista	selviytyy rutiinomaisista päivittäiseen elämään liittyvistä puhetilanteista, jos puhekumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeää kieltä	toimii tavanomaisimmissa viestintätilanteissa sekä kasvotusten että puhelimesta ja tarvittaessa pyytää tarkennusta tai selvennystä
Kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	on tietoinen ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksestä Suomessa.	ymmärtää ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksen pohjoismaisessa yhteistyössä.	tuntee Suomen kansalliskieliin liittyvät oikeudet ja velvoitteet.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- käyttää toista kotimaista kieltä alaan liittyvissä vuorovaikutustilanteissa ja työtehtävissä
- selviytyy arkipäivän tilanteissa toisella kotimaisella kielellä
- osaa kirjoittaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä (esim. muistiinpanoja, ohjeita, tilauksia ja sähköposteja)
- osaa hyödyntää kielenkäytössä erilaisia tietolähteitä
- hyödyntää omia kielenoppimisen strategioitaan.

ValRu1: Kielioppia kiinnostuneille 1 osp

Ruotsin kieliopin perusteet: ruotsin kielen perusrakenteet (oikeakielisyyks alaan liittyvissä vuorovaikutustilanteissa ja työtehtävissä)

ValRu2: Raatataan ruotsia 1 osp

Suullinen kielitaito: arkipäivän tilanteet, alaan liittyvät vuorovaikutustilanteet ja työtehtävät

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	selviytyy alan vuorovaikutustilanteissa hyödyntäen erilaisia apukeinoja	käyttää kieltä melko luontevasti alan vuorovaikutustilanteissa	selviytyy hyvin alan vuorovaikutustilanteissa ja viestii kohteliaasti
	käyttää keskustelussa tuttua sanastoa ja yleiskielistä tekstiä ja saa selvää hitaasta puheesta	selviytyy jokapäiväiseen elämään liittyvistä tilanteista	käyttää keskustelussa kielelle ja kulttuurille ominaisia ilmaisuja
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa työhön liittyviä tekstejä käyttäen yksinkertaisia lauseita	kirjoittaa keskeisistä työtehtäviin liittyvistä asioista käyttäen tavallisimpia kielelle ominaisia ilmauksia	tuottaa sujuvasti työtehtäviin liittyviä tekstejä käyttäen keskeisintä sanastoa
Tietolähteiden hyödyntäminen	etsii yhdessä muiden kanssa tietoa erilaisista tietolähteistä toisella kotimaisella kielellä	hyödyntää tuotettuja tekstejä ja julkaisuja	käyttää autenttista ruotsinkielistä aineistoa ja arvioi tekstien merkityksellisyyttä
	käyttää sanakirjoja ja sähköisiä tietolähteitä	käyttää sanakirjoja ja sähköisiä tietolähteitä monipuolisesti	käyttää joustavasti sähköisiä sanakirjoja ja muuta lähdeaineistoa oman alansa kysymysten selvittämiseen
Kielenoppimisen strategioiden hyödyntäminen	tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	ottaa vastuuta kielen oppimisestaan ja hyödyntää vahvuuksiaan.	osoittaa pitkäjänteisyyttä ja yhteistyökykyä kielen opiskelussaan.

3.1.3. Vieraat kielet (2 pak, 3 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan ammittiaan
- osaa käyttää oman alan työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä
- osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä

- osaa toimia monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä

PakEn1: Työelämän englanti 1 osp

työpaikan hakeminen, opinnoista ja työkokemuksesta kertominen, työpaikasta ja työtehtävistä kertominen

PakEn2: Viestin englanniksi 1 osp

asiointi puhelimesta, viestien vastaanottaminen ja tapaamisista sopiminen, asiakkaan opastaminen toimitiloissa

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää oman alansa työhön liittyviä suullisia ohjeita ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyvät suulliset viestit ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää alaansa liittyvää tavanomaista, normaalitempoista puhetta ja toimii vuorovaikutustilanteissa luontevasti kieltä käyttäen
	kertoo itsestään ja työtehtävistään vastaamalla hänelle esitettyihin kysymyksiin ennakoitavissa olevissa ja tutuissa työtilanteissa	kertoo itsestään ja alan työtehtävistä siten, että tulee ymmärretyksi ja osallistuu keskusteluun, mikäli keskustelukumppani puhuu selkeästi	kertoo tutuissa tilanteissa työpaikastaan ja työstään ja siihen liittyvistä normeista ja tavoista sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita
Tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen	ymmärtää tavallista sanastoa ja oman alansa työhön liittyviä kirjallisia viestejä ja työ- ja turvallisuusohjeita	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita ja tekee tarkentavia kysymyksiä sekä osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita sekä työstä annettua palautetta
	tuottaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	tuottaa työhönsä liittyviä tekstejä ja tarkoituksenmukaista sanastoa	tuottaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja
Tiedon hankkiminen	hakee tietoa ohjattuna työhönsä liittyvistä materiaaleista ja ohjeista myös sähköisiä tiedonlähteitä käyttäen	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa mukaan lukien sähköiset tietolähteet	hakee itsenäisesti omaa alaa koskevaa tietoa, soveltaa tietojaan ja taitojaan sekä perustelee ratkaisunsa
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemaisensa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä.	käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä.	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja taitojaan joustavasti.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 4 osp

Opiskelija

- osaa viestiä vieraalla kielellä työelämän tilanteissa
- osaa toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vieraalla kielellä
- osaa toimia aktiivisena kansalaisena vieraskielisissä yhteyksissä
- ymmärtää kielen ja kulttuurin merkityksen

- osaa kehittää kielen oppimisen strategioitansa ja oppimistapojaan.

ValEn1: Englannin rakennekertaus 1 osp

kielen perusrakenteiden kertaus ja vahvistaminen työelämän sanastoa hyödyntävien harjoitusten avulla

ValEn2: Englannin tärpit työelämään 1 osp

työelämässä tarvittavat lukusanailmaukset, ajan ja paikan ilmaukset sekä suullisissa vuorovaikutustilanteissa tarvittavat perusfraasit

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kertoo itsestään ja työtehtävistään sekä vastaa luontevasti hänelle esitettyihin kysymyksiin	osaa viestiä ymmärrettävästi itsestään ja alan työtehtävistä, osallistuu keskusteluun sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita	kertoo työpaikastaan ja työstään ja siihen liittyvistä normeista ja tavoista melko laajaa sanavarastoa käyttäen sekä ottaa selvää muiden maiden vastaavista asioista
	selviytyy yleiskielisistä vuorovaikutustilanteista, joissa käsitellään myös tavanomaisimpia työtehtäviin liittyviä aiheita	selviytyy monenlaisista työhön liittyvistä vuorovaikutustilanteista	selviytyy luontevasti työhön liittyvistä vuorovaikutustilanteista, joissa käsitellään vaativampiakin aiheita
Aktiivisena kansalaisena toimiminen vieraskielisissä yhteyksissä	ymmärtää, miten vieraalla kielellä voi vaikuttaa ja miten siinä voi hyödyntää sosiaalista mediaa	käyttää vierasta kieltä vaikuttamiseen ja hyödyntää siinä sosiaalista mediaa	seuraa ajankohtaista keskustelua vieraalla kielellä ja ottaa siihen kantaa
Kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	hankkii tietoa niiden maiden elämänmuodoista, joissa opiskeltavaa kieltä puhutaan	osoittaa työskentelyssä ymmärtävänsä kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta	hyödyntää monipuolisesti omassa työssään eri kielten ja kulttuurien tarjoamia mahdollisuuksia
Kielen oppimisen kehittäminen	tunnistaa omat vieraan kielen oppimisstrategiansa.	arvioi vieraan kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia	vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia vieraan kielen oppimisen tapoja
			hankkii perustietoja opiskelumahdollisuuksista vieraan kielen ympäristössä.

3.1.3.2 Vieraat kielet, B-kieli (1 val)

Vieras kieli tarjotaan vuosittain tilanteen ja tarpeen mukaan venäjän, saksan, ranskan tai espanjan kielestä.

Pakolliset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että kykenee harjoittamaan ammattiaan
- osaa käyttää oman alan työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä
- osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä.

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä – ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää lyhyitä ja yksinkertaisia oman alansa työhön liittyviä suullisia viestejä ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää tavanomaisimpia työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä suullisia ohjeita ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää keskeiset ajatukset tavanomaisesta normaalitempoisesta puheesta ja toimii niiden mukaan
	kertoo lyhyesti itsestään ja työtehtävistään ennakoitavissa olevissa ja tutuissa työtilanteissa	kertoo itsestään ja alan työtehtävistä siten, että tulee ymmärretyksi ja osallistuu keskusteluun, mikäli keskustelukumppani käyttää yksinkertaisia rakenteita	kertoo työpaikastaan ja työstään sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita
Tekstien ymmärtäminen	ymmärtää lyhyitä ja yksinkertaisia oman alansa työhön liittyviä kirjallisia viestejä	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä kirjallisia ohjeita apuvälineitä käyttäen ja tekee tarkentavia kysymyksiä sekä osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä kirjallisia ohjeita sekä työstä annettua palautetta
	kirjoittaa ohjattuna mallin mukaan työhönsä liittyviä yksinkertaisia ja lyhyitä tekstejä	kirjoittaa mallin mukaan työhönsä liittyviä yksinkertaisia ja lyhyitä tekstejä	kirjoittaa tavanomaisia viestejä ja lyhyitä tekstejä sekä täyttää yksinkertaisia työhönsä liittyviä asiakirjoja
Tiedon hankkiminen	hakee tietoa ohjattuna työhönsä liittyvistä materiaaleista ja ohjeista myös sähköisiä tiedonlähteitä käyttäen.	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa mukaan lukien sähköiset tietolähteet.	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa, soveltaa tietojaan ja taitojaan sekä perustelee ratkaisunsa.

Osaamisen tunnustamisessa lukion B1-kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu, työ ja yhteiskunta* vastaavat tavoitteeltaan *Vieras kieli, B-kieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.1 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A1.3.

ValVie1 Työelämän alkeet vieraalla kielellä 3 osp

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa viestiä vieraalla kielellä *työelämän* tilanteissa
- osaa toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vieraalla kielellä
- osaa kirjoittaa *alaan liittyviä* tekstejä vieraalla kielellä
- osaa tunnistaa kielen ja kulttuurin merkityksen
- osaa kehittää kielen oppimisen strategioitansa ja oppimistapojaan.

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kertoo itsestään ja työstään, esim. tunnistaa työkaluja, ammattinimikkeitä ja työtehtäviä	vastaa yksinkertaisiin kysymyksiin käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu hitaasti ja selkeästi	esittää yksinkertaisia kysymyksiä ja vastaa käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu selkeästi, sekä pyytää tarvittaessa selvennystä
	viestii suullisesti esimerkiksi esittäytyessään arkipäivän ja työelämän tutuissa tilanteissa	osallistuu keskusteluun, kun keskustelukumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeitä rakenteita	selviytyy työelämän tavanomaisissa palvelutilanteissa
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa ohjattuna työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja työhönsä liittyviä tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemaansa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä	käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja taitojaan
Kielen oppimisen kehittäminen	tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	arvioi kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia.	vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia kielen oppimisen tapoja.

Osaamisen tunnustamisessa lukion B1-kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu, työ ja yhteiskunta* vastaavat tavoitteeltaan *Vieras kieli, B-kieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.1 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A1.3.

3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen (6 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia)

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien kolmen osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 6 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 9 osaamispisteen edestä matemaattis-luonnontieteellistä osaamista.

3.2.1. Matematiikka (3 pak, 3 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa peruslaskutoimitukset, prosenttilaskennan ja mittayksiköiden muunnokset oman alan ja arkielämän edellyttämässä laajuudessa
- osaa laskea pinta-aloja ja tilavuuksia
- osaa soveltaa geometriaa oman alan tehtävien vaatimassa laajuudessa ja hahmottaa tilaa ja muotoja kolmiulotteisesti
- osaa käyttää sopivia matemaattisia menetelmiä oman alan ongelmien ratkaisussa
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä.

PakMat1: Peruslaskuja 1 osp

peruslaskutoimitukset, prosenttilaskenta

PakMat2: Mittaa, piirrä ja laske 1 osp

geometria, mittayksiköt, pinta-alat, tilavuudet

PakMat3: Matemaattisia ongelmia 1 osp

matemaattinen ongelmanratkaisu, matematiikan apuvälineet

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Peruslaskutoimituksien ja prosenttilaskujen toteuttaminen sekä mittayksiköiden muuntaminen	laskee tavanomaisimmat työtehtäviin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	suorittaa sujuvasti ammattiin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	soveltaa ammattialalla ja arkielämään tarvittavia laskutoimituksia ja arvioi tulosten tarkkuustasoa
Pinta-alojen ja tilavuuksien laskeminen, geometrian soveltaminen	laskee tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	laskee sujuvasti tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	soveltaa työtehtäviin pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimituksia ja arvioi tuloksia
Matemaattisten ongelmien ratkaiseminen	ratkaisee työtehtäviin liittyvät keskeiset matemaattiset ongelmat hyödyntäen yksinkertaisia laskutoimituksia	ratkaisee ammattiin liittyviä ongelmia matemaattisten menetelmien avulla	soveltaa matemaattisia menetelmiä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisussa ja asettelussa sekä arvioi tulosten luotettavuutta ja tarkkuustasoa
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan
Laskimen ja muiden	käyttää laskinta ja muita	käyttää sujuvasti laskinta ja	hyödyntää monipuolisesti ja

apuvälineiden käyttäminen	apuvälineitä työtehtäviin liittyvien matemaattisten perustehtävien ratkaisemiseen.	muita apuvälineitä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.	tehokkaasti laskimen ja muiden apuvälineiden ominaisuuksia ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.
---------------------------	--	--	--

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa ilmaista muuttujien välisiä riippuvuuksia matemaattisilla lausekkeilla
- osaa muodostaa ja laatii omaan alaan liittyviä yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia
- osaa ratkaista työssä tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, päättelemällä tai kuvaajien avulla
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa soveltaa arki- ja työelämässä tarvittavaa talousmatematiikkaa, kuten kannattavuus-, kustannus-, verotus- ja lainalaskelmia
- osaa kerätä ja ryhmitellä omaan alaan liittyvää tietoa.

ValMat1: Matematiikan perustaidot kuntoon 1 osp

listat ja taulukot matemaattisten ongelmien selkeyttäjänä, talousmatematiikan perusteet, tulosten arviointi (tukikurssi)

ValMat2: Talousmatematiikkaa 1 osp

talousmatematiikkaa (kannattavuus-, kustannus-, verotus- ja lainalaskelmia)

ValMat3: Matematiikan jatkot 1osp

riippuvuudet, lausekkeet, yhtälöt, taulukot ja piirustukset/kuvaajat (erityisesti jatko-opintoihin tähtäävälle)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Matemaattisten lausekkeiden käyttäminen	käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää matemaattisia lausekkeita
Yhtälöiden, lausekkeiden, taulukoiden ja piirrosten käyttäminen alakohtaisissa tehtävissä	käyttää ohjeen mukaan yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää soveltaen yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä
Talousmatematiikan soveltaminen	tekee yksinkertaisia kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa ja tekee vertailujen pohjalta perusteltuja johtopäätöksiä
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan
Tiedon kerääminen ja ryhmitteleminen	kerää graafista ja taulukoitua tietoa eri	kerää ja ryhmittelee tietoa tarpeen mukaan,	kerää tietoa monipuolisesti ja soveltaen ja käyttäen

	lähteistä.	käyttäen lähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä.	tiedonlähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä ja ryhmittelee niiden pohjalta tietoa erilaisiin tarpeisiin.
--	------------	---	--

3.2.2. Fysiikka ja kemia (2 pak, 1 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa oman alan kannalta keskeisiä fysiikan käsitteitä, ilmiöitä ja lainalaisuuksia
- osaa ottaa työssään huomioon oman alan kannalta keskeisiä kemian ilmiöitä ja aineiden erityisominaisuuksia
- osaa säilyttää, käyttää ja hävittää omalla alalla tarvittavia aineita.

PakFyKe1: Fysiikka omalla alalla 1 osp

fysiikan keskeiset käsitteet, ilmiöt ja lainalaisuudet omalla alalla (esimerkiksi mittaaminen, energia, sähköturvallisuus, valaistus, työergonomian sekä tuotteiden varastointi- ja säilytysolosuhteiden fysikaalinen tarkastelu)

PakFyKe2: Kemia omalla alalla 1 osp

kemian keskeiset ilmiöt ja aineiden erityisominaisuudet sekä kemikaaliturvallisuus omalla alalla (esimerkiksi kemikaalilainsäädäntö, aineiden luokittelu, ruoan kemiaa, kemikaalien käyttöturvallisuus: pH, ympäristöriskit, GHS-merkit)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Fysiikan käsitteiden, ilmiöiden ja lainalaisuuksien soveltaminen	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään itsenäisesti ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt
Kemiallisten aineiden ja niiden ominaisuuksien huomioon ottaminen työssä	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta, mutta tarvitsee jonkin verran ohjausta	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta	ottaa omatoimisesti huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta ja opastaa muitakin turvalliseen työskentelyyn
Kemikaalien säilyttäminen, käsittely ja hävittäminen	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja, mutta tarvitsee osin ohjausta.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja toimien itsenäisesti ja sujuvasti.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa oman alan kannalta keskeisiä mekaniikan, lämpöopin ja sähköopin peruskäsitteitä ja lainalaisuuksia ja ottaa ne huomioon työssään
- osaa valmistaa alalla tarvittavia ainesosia
- osaa tehdä kokeellisia havaintoja ja mittauksia oman alan kannalta keskeisistä fysikaalisista ja kemiallisista ilmiöistä
- osaa kerätä, käsitellä ja analysoida tekemiään kokeellisia havaintoja ja mittauksia
- osaa arvioida saamiensa kokeellisten havaintojen ja mittaustulosten luotettavuutta, tarkkuutta ja mielekkyyttä.

ValFyKe1: Luonnontieteet omalla alalla 1 osp

kokeelliset luonnontieteet omalla alalla (liuokset ja laimentaminen, fysikaalisia mittauksia, luonnontieteellinen havainnointi ja tulosten käsittely) (voi olla työkurssi)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksien tunteminen ja huomioon ottaminen työssä	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään itsenäisesti huomioon niihin liittyvät ilmiöt
Ainesosten valmistaminen	laskee ohjattuna pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii ohjeen mukaan tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee itsenäisesti ja joustavasti pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla erilaisissa työtilanteissa eri tietolähteistä hankkimansa tiedon mukaan
Havainnointi ja mittaaminen	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä ohjatussa työtilanteessa	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä omatoimisesti	käyttää mittauksiin ja kokeelliseen havainnointiin sopivimpia menetelmiä ja välineitä sujuvasti ja toteuttaa työnsä järjestelmällisesti ja huolellisesti
Mittaustulosten kerääminen, käsittely ja analysointi	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne mahdollisilla kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen, mutta tarvitsee joissakin asioissa ohjausta	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen	kerää itsenäisesti mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen
Mittaustulosten luotettavuuden, tarkkuuden ja mielekkyyden arviointi	arvioi mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee joitakin virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	arvioi mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.	arvioi itsenäisesti mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijät sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.

3.2.3. TVT sekä sen hyödyntäminen (1 pak, 3 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää yleisimpiä tieto- ja viestintätekniikan sovelluksia ja hyödyntää niiden käyttöön tarkoitettuja ohjeita ja oppaita
- osaa suojata verkkoidentiteettiään ja yksityisyyttään
- osaa toimia tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeiden ja -määräysten mukaisesti
- osaa tiedostojen eri säilytys- ja lähetysmuodot.

PakTVT1: Opiskelijan TVT 1 osp

Koulutuksen järjestäjän tieto- ja viestintätekniiseen ympäristöön perehtyminen sekä käytössä oleviin tietojärjestelmiin tutustuminen (muun muassa käyttäjätunnukset, sähköposti, Wilma, oppimisalusta ja käytettävät verkkoasemat). Tiedonhaun perusteet ja tekijänoikeudet. Oman identiteetin suojaaminen verkossa. Tiedostojen tallennusmuodot.

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tieto- ja viestintätekniikan sovellusten käyttäminen	käyttää tarvitsemiaan sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti tarvitsemiaan sovelluksia	käyttää sovelluksia monipuolisesti eri tilanteiden ja tarpeiden mukaan
Ohjeiden ja oppaiden käyttäminen	käyttää ohjeita ja oppaita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita ja ratkaisee niiden avulla erilaisia ongelmia
Verkkoidentiteetin ja yksityisyyden suojaaminen	luo ohjattuna verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin, arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja valitsee laitteisiin ja käyttötapoihin sopivat suojautumismenetelmät
	valitsee ohjattuna tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee erilaisiin tilanteisiin sopivan verkkoyhteyden suojaustason
	osaa valita turvallisen tavan maksuliikenteelle kotimaassa	osaa valita turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle	osaa valita tilanteeseen sopivan turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle
Ohjeiden ja määräysten noudattaminen	noudattaa toiminnassaan tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosuoaohjeita ja -määräyksiä, pitää tietoaan ajan tasalla ja ohjaa tarvittaessa muita
	noudattaa verkonkäytön etikettiä	noudattaa verkonkäytön etikettiä	noudattaa verkonkäytön etikettiä
Tiedostojen säilyttäminen ja lähettäminen	osaa käyttää yleisimpiä tiedostojen säilytys- ja lähetysmuotoja.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot huomiodien tietoturvan.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää omalla ammattialalla
- osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia
- osaa ottaa käyttöön uusia tieto- ja viestintätekniikan laitteita ja sovelluksia
- osaa toimia sähköisissä medioissa oman osaamisensa kehittämiseksi ja jakamiseksi
- osaa hyödyntää digitaalisia materiaaleja ammatillisen kasvun kuvaamisessa sekä osaamisensa ja ammattitaitonsa markkinoinnissa.

ValTVT1: Työvälineohjelmat 1 osp

keskeisimpiin työvälineohjelmien sovelluksiin tutustuminen (tekstinkäsittely, taulukkolaskenta, esitysgrafiikka) vastaavien pilvipalveluna tarjottavien sovellusten ja mobiilisovellusten käyttäminen

ValTVT2: Työaseman käyttöönotto 1 osp

työaseman käyttöönoton perusteita (työaseman kytkeminen toimintaan, perusohjelmien asennus) ja erilaisten ongelmatilanteiden ratkaisu

ValTVT3: Sähköiset mediat 1 osp

sähköiset mediat (Sosiaalisen median palveluiden käyttö, sähköisten lomakkeiden täyttö, tiedon vieminen sähköiseen muotoon eri palveluiden käyttöön)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Ammattialakohtaisten tietojärjestelmäsovellusten hyödyntäminen	hakee tietoa itselleen uusista ammattialalla käytettävistä tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa ammattialalle kehitteillä olevista tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa aktiivisesti ammattialalla tapahtuvasta tietojärjestelmäsovellusten kehittymisestä
Laitteiden ja sovellusten käyttöön ottaminen	ottaa käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia ja pystyy tarvittaessa opastamaan muita
Sähköisen median hyödyntäminen	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tiedon käyttöarvoa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tietoa kriittisesti	hakee monipuolisesti alaansa liittyvää tietoa ja toimii aktiivisesti tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tietoa kriittisesti
Digitaalisen materiaalin hyödyntäminen	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen tarviten ajoittain ohjausta.	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen ja hyödyntää niitä työnsä.	kuvaaa ammatillista osaamistaan monipuolisesti digitaalisilla materiaaleilla ja hyödyntää niitä tehokkaasti työnsä.

3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen (5 osp pakollisia, 3 osp valinnaisia)

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien neljän osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 5 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 8 osaamispisteen edestä yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavaa osaamista.

3.3.1. Yhteiskuntataidot (1 pak, 1 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa toimia kansalaisena ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon
- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen
- osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä
- hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona
- osaa käyttää yhteiskunnan tarjoamia palveluja ja toimia kuluttajana.

PakYta1: Kansalaistaitojen ABC 1 osp

demokratian perusteet ja edellytykset, vaikuttaminen suomalaisessa yhteiskunnassa paikallisella ja valtiollisella tasolla, vaalijärjestelmä: eduskunta, kunnan valtuusto, muut luottamustoimet, perehtyminen oman asuinkunnan/kaupungin luottamuselimiin, Eu-päätöksenteko ja vaikuttamine, päätöksentekoelimet ja niiden toimivalta, julkinen talous: rahan lähteet ja menojen kohteet, yritysten merkitys kansantalouteen

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kansalaisena toimiminen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistuminen	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tuntee kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet Suomessa ja arvioi niitä suhteessa muiden maiden vastaaviin
	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa ja ilmaisee omia mielipiteitään tarpeellisiksi kokemistaan asioista	seuraa aktiivisesti yhteiskunnallista päätöksentekoa ja osallistuu siihen eri tavoin
	osallistuu opiskelijoiden tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa yhteisölliseen toimintaan omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa päätöksentekoon omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa aktiivisesti asioita koskevaan päätöksentekoon
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	toimii asianmukaisesti erilaisten ihmisten kanssa myös monikulttuurisissa työyhteisöissä	toimii muita ihmisiä arvostavalla tavalla, kohtelee yhdenvertaisesti työtovereitaan ja asiakkaitaan mahdollisesta erilaisuudesta huolimatta	edistää omalta osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja puuttuu asianmukaisesti mahdolliseen kiusaamiseen tai häirintään
Oman talouden ja raha-asioiden suunnitteleminen ja hoitaminen	tekee ohjattuna suunnitelman menoistaan ja tuloistaan tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee itsenäisesti ja vastuullisesti suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot,

			seuraukset ja riskit
Sosiaalisen median hyödyntäminen	käyttää ohjattuna sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa monipuolisesti oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen
Yhteiskunnan palvelujen käyttäminen ja kuluttajana toimiminen	käyttää opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää monipuolisesti ja harkiten opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää itsenäisesti ja valintoja tehden opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan
	tuntee kuluttajan oikeuksia ja velvollisuuksia sekä tietää, mistä saa apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä tietää, mistä saa tietoa ja apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä osaa arvioida tiedonlähteiden luotettavuutta.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa hakea tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta myös Euroopan unionista
- tuntee oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden
- osaa seurata yhteiskunnallista keskustelua ja taloutta koskevaa uutisointia
- osaa kuvata yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen heijastumista oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen
- osaa selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja sen keskeisimpiä toimijoita sekä arvioida niiden merkityksen kansantaloudelle

ValYta1: Minä kansalaisvaikuttajana 2 osp

projektityö liittyen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen erikseen sovittavana sisältönä, esimerkiksi osallistuminen vaalityöhän, aktiivinen osallistuminen julkiseen päätöksentekoon esimerkiksi nuorisovaltuustossa tai kaupungin/kunnan valtuustossa tai kaupungin/kunnanhallituksessa tai lautakunnassa, aktiivinen osallistuminen yhdistystoimintaan

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tiedon hakeminen yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta Euroopan unionissa	hakee ohjattuna tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta	hakee tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta	hakee monipuolisesti ja aktiivisesti tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta

Oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden tunteminen	tuntee keskeisiltä osin oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden	kuvaa perustellen oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden	kuvaa laaja-alaisesti ja perustellen oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden
Yhteiskunnallisen keskustelun ja taloutta koskevan uutisoinnin seuraaminen	seuraa jonkin tietolähteen avulla yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua	seuraa eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua	seuraa aktiivisesti eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua
	tekee oman alan tilannekatsauksen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	arvioi oman alan tilannetta monipuolisesti ja arvioi eri medioiden välittämää tietoa	perustelee oman alan tilannetta monipuolisesti ja arvioi kriittisesti eri medioiden välittämää tietoa
Yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen huomioiminen omalla alalla	kertoo havainnollisesti, miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen	selvittää havainnollisesti, ja perustellen miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen	selvittää havainnollisesti, miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen
			perustelee selvitystään monipuolisesti ja kattavasti
Kansantalouden peruskäsitteiden ja sen keskeisten toimijoiden selvittäminen	kertoo esimerkkejä kansantalouden peruskäsitteistä ja keskeisistä toimijoista.	selvittää kansantalouden peruskäsitteet ja keskeiset toimijat sekä arvioi niiden merkitystä kansantaloudelle.	selvittää kansantalouden peruskäsitteet ja keskeiset toimijat, niiden merkityksen sekä niiden välisiä riippuvuussuhteita.

3.3.2. Työelämätaidot (1 pak, 2 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa hakea itselleen työpaikkaa
- osaa kuvata työsopimusjärjestelmää ja työsopimuksen keskeiset asiat
- osaa perehtyä työpaikan toimintaan ja työtehtäviin sekä huolehtia työturvallisuudesta
- osaa työskennellä työpaikassa ja kehittää osaamistaan

PakTyt1: Työn hakijasta työn tekijäksi 1 osp

omien vahvuuksien ja osaamisen kartoittaminen, työpaikan hakeminen eri tavoin, työnhaun asiakirjojen laatiminen selkeällä, tarkoituksenmukaisella ja virheettömällä kielellä (hakemus, Cv, ansioluettelo), työhaastatteluun valmistautuminen ja työhaastattelussa toimiminen ja viestiminen työsopimus, työehtosopimus, työnantajan ja työntekijän oikeudet ja velvollisuudet, tasa-arvo työelämässä, yksityisyyden suoja työelämässä

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työpaikan hakeminen	hakee työpaikkaa ja tekee työhakemuksen sekä CV:n tarviten jonkin verran ohjausta	hakee itsenäisesti työpaikkoja sekä laatii selkeän työhakemuksen ja CV:n	hakee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti työpaikkoja tunnistuen omat vahvuutensa
			laatii selkeän ja omaa osaamistaan kuvaavan työpaikkahakemuksen ja CV:n
	toimii työhaastattelussa asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti
	pukeutuu toimialan ja työpaikan mukaisesti	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan luonteen	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan erityispiirteet
	tuo esille omaa osaamistaan	tuo selkeästi esille omat vahvuutensa esitellessään osaamistaan	perustelee omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan laaja-alaisesti
Median käyttäminen työnhaussa	hakee työpaikkoja koskevia tietoja mediasta	tutustuu työpaikkoihin mediatietoja hyödyntäen	käyttää monipuolisesti mediaa työnhaussa hyödyntäen sosiaalisen median mahdollisuuksia
Työsopimusjärjestelmän, työsopimuksen ja työlainsäädännön sisällön tunteminen	tuntee keskeiset asiat alan työehdoista ja oman alansa työlainsäädännöstä	tuntee oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön	tuntee hyvin oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön mahdollisuudet työtä kehitettäessä
	tuntee oman työsopimuksensa sisällön	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen
	ottaa toiminnassaan huomioon oikeutensa ja velvollisuutensa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti sekä perustelee vastuullisesti toimintaansa
Työpaikan toimintaan ja työhön perehtyminen	hakee tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee monipuolisesti tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee itsenäisesti monipuolisesta tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään

	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	soveltaa ja kehittää työstä annettuja turvallisuusohjeita
Työyhteisössä toimiminen	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja	noudattaa annettuja työaikoja, sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti erilaisissa työtilanteissa	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti työyhteisön erilaisissa muuttuvissa tilanteissa
	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan
	työskentelee osana työryhmää ja erilaisten ihmisten kanssa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa ja esittää kehittämisideoita työyhteisön ja -ryhmän käyttöön.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa edistää työyhteisön ilmapiiriä ja henkilöstön osallisuutta
- osaa toimia työpaikan eri tehtävissä
- osaa osaltaan vastata työpaikan työtehtävien etenemisestä ja työn laadusta sekä näiden kehittämisestä
- osaa kehittää omaa osaamistaan
- osaa hakea työtä kansainvälisiltä työmarkkinoilta ja erityisesti EU-maista

ValTyt1: Työntekijänä työpaikalla 2 osp

työpaikan tehtävissä toimiminen, työtehtävien eteneminen (työssäoppimassa)

ValTyt2: Töihin ulkomaille 1 osp

työnhaku kansainvälisillä työmarkkinoilla

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työyhteisön ilmapiirin ja henkilöstön osallisuuden edistäminen	edistää osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa muita osallistumaan yhteiseen toimintaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	edistää osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa muita osallistumaan yhteiseen toimintaan	edistää aktiivisesti työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa muita osallistumaan monipuolisesti yhteiseen toimintaan

Työpaikan eri tehtävissä toimiminen	ilmaisee halukkuutensa osallistua joihinkin uusiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti	ilmaisee halukkuutensa osallistua uusiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti	ilmaisee halukkuutensa osallistua erilaisiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti
Työpaikan työtehtävien ja työprosessien etenemisestä ja työn laadusta huolehtiminen	toimii työelleen asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja muuttaa omaa toimintaansa annetun palautteen perusteella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii työelleen asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja arvioi omaa toimintansa niiden saavuttamisessa	toimii työelleen asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja kehittää omaa toimintaansa niiden saavuttamiseksi
		toimii palveluhenkisesti	toimii palveluhenkisesti ja varmistaa asiakastyytyväisyyden
			toimii aloitteellisesti työnsä ja työympäristön laadun kehittämisessä
Oman osaamisen kehittäminen	kehittää itseään ja osaamistaan, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	kehittää itseään ja osaamistaan suunnitelmallisesti sekä arvioi omia kehittymistarpeitaan yhteistyössä muiden kanssa	kehittää itseään ja osaamistaan suunnitelmallisesti ja monipuolisesti sekä arvioi omia kehittymis-tarpeitaan
Työn hakeminen kansainvälisiltä työmarkkinoilta	hakee kansainvälisiä työpaikkoja koskevia tietoja mediasta	hakee työpaikkoja koskevia tietoja mediasta ja tutustuu työpaikkoihin mediatietoja hyödyntäen	käyttää monipuolisesti mediaa työnhaussa hyödyntäen sosiaalisen median mahdollisuuksia
	hakee työpaikkaa ja tekee työhakemuksen, mutta tarvitsee ajoittain näihin ohjausta	hakee itsenäisesti työpaikkoja ja laatii selkeän työhakemuksen	hakee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti työpaikkoja tunnistuen omat vahvuutensa ja laatii selkeän ja omaa osaamistaan kuvaavan työpaikkahakemuksen
	toimii työnhaussa eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa hyödyntäen kielitaitoaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	toimii työnhaussa eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa hyödyntäen kielitaitoaan.	toimii työnhaussa käyttäen hyvää kielitaitoaan eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa.

3.3.3. Yrittäjyys ja yritystoiminta (1 pak, 1 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa arvioida ja tunnistaa oman osaamisensa ja omat vahvuutensa
- osaa ideoida omaa liikeideaa ja sen kehittämismahdollisuuksia
- osaa arvioida mahdollisuuksiaan ryhtyä yrittäjäksi
- osaa selvittää omia ammatillisia verkostojaan
- osaa tunnistaa kannattavan liiketoiminnan periaatteet
- osaa arvioida oman yrittäjyyden ja yritystoiminnan merkitystä omalle hyvinvoinnilleen ja Suomen kansantaloudelle.

PakYrt1: Yrittäjyyden askeleet 1 osp

yrittäjyys, sisäinen ja ulkoinen yrittäjä, pienen yrityksen liikeidean suunnittelu ja liiketoimintasuunnitelman laatiminen, yrityksen yhteistyökumppanit

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman osaamisen arvioiminen ja tunnistaminen	arvioi osaamistaan ja selvittää vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	arvioi monipuolisesti omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen	arvioi monipuolisesti ja perustellen omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen
Oman liikeidean ja sen kehittämismahdollisuuksien ideoiminen	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita
		kehittää liikeideaa	kehittää ja perustelee liikeidean
Yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksien arvioiminen	hankkii tietoa, millä toimenpiteillä ja tukipalveluilla oma yritys voidaan perustaa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää monipuolisesti, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä tukipalveluita on käytettävissä	selvittää monipuolisesti ja perustellen, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä tukipalveluita on käytettävissä
Omien ammatillisten verkostojen selvittäminen	selvittää oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja kuvaa yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää kattavasti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi kriittisesti yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen

			kanssa
Liiketoiminnan periaatteiden selvittäminen	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset	selvittää kattavasti ja perustellen oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset
Oman alan yritystoiminnan merkityksen selvittäminen	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	selvittää monipuolisesti yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta.	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä perustelee oman alan yritystoiminnan merkityksen elinkeinoelämässä ja ennakoi oman alan tulevia kehitysnäkymiä.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa kartoittaa oman alan yritystoiminnan kehittämistarpeita
- osaa selvittää oman liiketoiminnan tuloksellisuuden ja oman työpanoksen vaikutuksen siihen toteuttamalla pienen projektin
- osaa tehdä kehittämisehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa
- osaa suunnitella omaa toimintaansa ja ajankäyttöään.

ValYrt1: Ideasta projektiksi 1 osp

projektin, tilaisuuden tai tapahtuman suunnittelu, toteutus ja jälkitoimien hoitaminen

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Alan yritystoiminnan kehittämistarpeiden kartoittaminen	kartoittaa asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	kartoittaa monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia	kartoittaa itsenäisesti ja monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia
			ennakoi tulevia kehitysnäkymiä
Liiketoiminnan tuloksellisuuden selvittäminen	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen	selvittää monipuolisesti liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen sekä perustelee toimintansa

Uusien toimintatapojen kehittäminen	tekee kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tekee perusteltuja kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa	ennakoi tulevia kehitysnäkymiä ja tekee perusteltuja kehittämis ehdotuksia uusista toimintatavoista sekä muuttaa omaa toimintaansa
Oman toiminnan ja ajankäytön suunnitteleminen	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan pääosin itsenäisesti.	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti ottaen huomioon tulevat työvaiheet
		reagoi muutostarpeisiin.	reagoi muutostarpeisiin ja tekee työhönsä liittyviä kehittämis ehdotuksia.

3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto (2 pak, 1-3 val)

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp.

Opiskelija

- osaa laatia itselleen terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman ja toimia sen mukaisesti
- osaa edistää ja ylläpitää opiskelu-, toiminta- ja työkykyään
- osaa ottaa huomioon ravitsemuksen merkityksen terveydelle sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutukset
- osaa kuvata mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen ihmisen hyvinvoinnille
- osaa edistää oppilaitosyhteisön hyvinvointia
- osaa kehittää toimintatapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyttä
- osaa toimia turvallisesti ja ergonomisesti, ehkäistä tapaturmia, toimia ensiaputilanteissa sekä hakea apua.

PakTYKY1: Terveys 1 osp

oman terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman laatiminen osaamistavoitteiden mukaisesti

PakTYKY2: Liikunta 1 osp

oman terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman toimeenpano sekä opiskelu-, toiminta- ja työkyvyn edistäminen ja ylläpitäminen liikunnan avulla osaamistavoitteiden mukaisesti

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman laatiminen ja sen toteuttaminen	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan monipuolisesti huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä
Ravitsemuksen merkityksen sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutusten huomioon ottaminen	hakee tietoja tavallisimmista terveyshaitoista sekä tavallisimmista terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee tietoja terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä
	hakee tietoa ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee monipuolista tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle ja vertailee ruoka-aineiden ja -tuotteiden sisältöjä
	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta terveyttä edistävän tiedon hankinnassa	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan	ottaa tiedot kriittisesti huomioon suunnitelmassaan
Suunnitelman toteuttaminen	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, tekee suunnitelmaan päivityksiä, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyödyntää arvioinnissa muilta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti ja kriittisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyödyntää arvioinnissa muilta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään
Opiskelu-, toiminta- ja työkyvyn edistäminen ja ylläpitäminen liikunnan avulla	käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja	käyttää ja soveltaa liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja monipuolisesti	käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja ja liikunnan lajitaitoja monipuolisesti

	pitää yllä fyysistä toimintakykyään ja osallistuu liikuntatilanteisiin annettujen ohjeiden mukaan ja noudattaa reilun pelin periaatteita	pitää yllä fyysistä toimintakykyään ja osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti reilun pelin periaatteita noudattaen	seuraa, arvioi ja pitää yllä fyysistä toimintakykyään sekä osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti edistämällä reilun pelin periaatteita
	noudattaa turvallisuutta liikunnassa	toimii liikuntatilanteissa turvallisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä	edistää toiminnallaan ryhmän turvallisuutta
Mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen kuvaaminen	selvittää mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille	selvittää mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille	selvittää monipuolisesti mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille
	tuo esille, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tuo esille ja pohtii, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää	arvioi, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää
Oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen	toimii opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävänä ja osallistuu opiskelijoille järjestettyihin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävänä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin hyvinvointia edistävänä
Terveyden, turvallisuuden ja työkyvyn huomioon ottaminen	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa ja arvioi toimintatapojen kehittämistarpeita
Tapaturmien ehkäiseminen, ensiavun antaminen sekä ergonomisen toimiminen	ennakoi mahdollisia tapaturmariskejä liikuntatilanteissa	ehkäisee toiminnallaan liikuntatapaturmien syntymistä	toimii huolellisesti ja ennaltaehkäisee liikuntatapaturmien syntymistä
	osaa hakea ja antaa ensiapua tavallisimmissa ensiapua vaativissa tilanteissa	osaa hakea ja antaa ensiapua	osaa hakea ja antaa ensiapua

	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja työskentelee erilaisissa ympäristöissä ergonomisesti.
--	---	---	---

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kuvata väestön terveyseroja ja tavallisimpien kansansairauksien riskitekijöitä ja niiden ennaltaehkäisyä
- osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja toimintaympäristössään
- osaa tarvittaessa käyttää sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja
- osaa hyödyntää terveystoimintaa
- osaa edistää ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja osallistua työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen.

ValTYKY1: Yhteisöllistä toimintaa ryhmän jäsenenä 1 osp

osallistuminen opiskelijafoorumien toimintaan edistämällä ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja/tai osallistuminen työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen

ValTYKY2: Urheiluvalmennus tai terveystoiminta 1, 1 osp

koulutuksen järjestäjän päättämiä muita valinnaisia osaamistavoitteita: urheiluvalmennus1. Opiskelija osaa ja voi sovittaa yhteen tavoitteellisen kilpaurheilun (lisenssi) ja ammattitaidon hankkimisen. Opiskelija osallistuu ohjattuun urheiluvalmennukseen säännöllisesti.

TAI

Opiskelija osaa hyödyntää terveystoimintaa osana terveellisiä elämäntapoja ja liikkuu säännöllisesti edistämällä omaa hyvinvointiaan.

ValTYKY3: Urheiluvalmennus tai terveystoiminta 2, 1 osp

Koulutuksen järjestäjän päättämiä muita valinnaisia osaamistavoitteita: urheiluvalmennus2. Opiskelija osaa ja voi sovittaa yhteen tavoitteellisen kilpaurheilun (lisenssi) ja ammattitaidon hankkimisen. Opiskelija osallistuu ohjattuun urheiluvalmennukseen säännöllisesti.

TAI

Opiskelija osaa hyödyntää terveystoimintaa osana terveellisiä elämäntapoja ja liikkuu säännöllisesti edistämällä omaa hyvinvointiaan.

ValTYKY4-12: Urheiluvalmennus 3-11, 1 osp

Koulutuksen järjestäjän päättämiä muita valinnaisia osaamistavoitteita: urheiluvalmennus3-11. Opiskelija osaa ja voi sovittaa yhteen tavoitteellisen kilpaurheilun (lisenssi) ja ammattitaidon hankkimisen. Opiskelija osallistuu ohjattuun urheiluvalmennukseen säännöllisesti.

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Väestön terveyserojen ja tavallisimpien kansansairauksien riskitekijöiden huomioon ottaminen	hakee tietoa tavallisimmista terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	hakee tietoa terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista	hakee monipuolisesti tietoa terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista
			arvioi kriittisesti saamaansa tietoa
Fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavien tekijöiden huomioon ottaminen	hakee tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä
	perustelee tiedolla liikunta- ja hyvinvointi-suunnitelmansa ratkaisuja	arvioi tiedon merkitystä ja perustelee liikunta- ja hyvinvointi-suunnitelmansa ratkaisuja	arvioi kriittisesti tiedon merkitystä ja perustelee liikunta- ja hyvinvointi-suunnitelmansa ratkaisuja
	tarvitsee ajoittain ohjausta suunnitelman toteuttamisessa	toimii suunnitelmansa mukaisesti	toteuttaa suunnitelmaansa johdonmukaisesti
Tiedon hakeminen sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluista	hakee tarvittaessa tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluista, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta sopivan palvelun löytämisessä	hakee tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarjonnasta luotettavista tietolähteistä	hakee itsenäisesti tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarjonnasta luotettavista tietolähteistä
			ohjaa muita opiskelijoita hankkimaan tietoa palveluista
Terveysliikunnan hyödyntäminen	hyödyntää omassa toiminnassaan yleisimpiä kunto- ja terveysliikuntamuotoja, mutta tarvitsee ajoittain yksilöllistä ohjausta	hyödyntää omassa toiminnassaan erilaisia kunto- ja terveysliikuntamuotoja ja seuraa omaa edistymistään	hyödyntää omassa toiminnassaan suunnitelmallisesti erilaisia kunto- ja terveysliikuntamuotoja ja seuraa kriittisesti omaa edistymistään ja muuttaa tarvittaessa suunnitelmaansa
Ryhmän toiminnan ja hyvinvoinnin edistäminen	osallistuu aktiivisesti ryhmän jäsenenä liikunta- tai muuhun tapahtumaan.	osallistuu aktiivisesti ryhmän jäsenenä liikunta- tai muuhun tapahtumaan ja	osallistuu aktiivisesti liikunta- ja muihin tapahtumiin

		kannustaa myös muita osallistumaan.	ottaa osallistuessaan huomioon muiden osallistujien erilaisuuden ja kiinnostuksen kohteet.
--	--	-------------------------------------	--

3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen (0 osp pakollisia, 7 osp valinnaisia)

Tutkinnon osan tulee sisältää osaamistavoitteita vähintään yhdeltä siihen kuuluvalta osa-alueelta tai useammalta osa-alueelta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 7 osaamispisteen edestä sosiaalista ja kulttuurista osaamista.

3.4.1. Kulttuurien tuntemus (2 val)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen ja edistää omalta osaltaan tasa-arvoa ja kaikkien yhdenvertaista kohtelua
- osaa toimia, käyttäytyä ja pukeutua tilanteen mukaisesti ja työkulttuurin edellyttämällä tavalla
- osaa tunnistaa eri kulttuurien peruspiirteitä ja kulttuurista monimuotoisuutta omalla alallaan
- osaa ottaa huomioon eri kulttuuriryhmien keskeiset traditiot ja niiden vaikutukset toimintaan omalla alallaan
- osaa välittää oman alan historiaa, perinteitä ja muuttuneita käytäntöjä sekä vertailla niitä muiden kulttuurien piirteisiin.

ValKUTU1: Työkulttuuri ja tavat 1 osp

eri kulttuurien tuntemus ja niissä toimiminen: kaupallisen alan työkulttuuri, tapakulttuuri, etiketti

ValKUTU2: Töissä, meillä ja muualla 1 osp

työkulttuuri työssä (esim. TOP-jaksot kotimaassa ja ulkomailla): opiskelijan omaan työhön liittyvä, harjoitustehtävä (esim. raportti)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	kunnioittaa kulttuurista moninaisuutta ja ihmisoikeuksia sekä toimii oikeudenmukaisesti	edistää toiminnallaan yksilöiden ja ihmisryhmien kulttuuristen arvojen, uskomusten ja näkemysten vuorovaikutusta ja ymmärrystä	toimii kulttuurienvälisissä ristiriitatilanteissa eettisesti kestäväällä tavalla hyödyntämällä hankkimaansa tietoa ihmisryhmien erilaisista elämänmuodoista
Tehtävän mukaisen toimintakulttuurin toteuttaminen	tunnistaa työtehtävän edellyttämän pukeutumisen, käyttäytymisen ja toiminnan vaatimukset	ottaa pukeutumisessa, käyttäytymisessä ja toiminnassaan oma-aloitteisesti huomioon työpaikan toimintakulttuurin vaatimukset	kehittää päivittäisissä työtehtävissään työpaikan toimintakulttuurin edellyttämiä toimintatapoja ja -käytäntöjä
Kulttuurien peruspiirteiden ja monimuotoisuuden	havaitsee arkipäivän elämään liittyviä kulttuurisia käytäntöjä ja huomaa niiden vaikutuksia	tunnistaa kulttuurisen monimuotoisuuden ja sen	tunnistaa omaehtoisesti kulttuurista monimuotoisuutta ja toimii

tunnistaminen	toiminnassa	vaikutuksia toimintatapoihin	luontevasti ja aloitteellisesti kulttuurienvälisissä tilanteissa
Kulttuurien erityispiirteiden huomioon ottaminen	toimii työssään ohjattuna erilaisten kulttuuristen käytäntöjen edellyttämällä tavalla	ottaa huomioon työtehtävissään kulttuurisen monimuotoisuuden edellyttämät toimintatavat	ottaa omassa toiminnassaan huomioon kulttuurisen monimuotoisuuden ja kehittää sen pohjalta toimintaansa
Perinteiden ja käytäntöjen kehittäminen	havaitsee muutoksia oman alan käytännöissä ja tunnistaa erilaisia kulttuurisia ongelmanratkaisutapoja.	tunnistaa oman alan historiaa, lähestymistapoja ja käytäntöjä sekä vertailee niitä eri kulttuurien kesken.	kehittää oman alansa käytäntöjä ja lähestymistapoja perinteiden ja kulttuurivaikutteiden pohjalta.

3.4.2. Taide ja kulttuuri (1 val)

Osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa tunnistaa taiteen ja kulttuurin eri ilmenemismuotoja ja hyödyntää niitä
- osaa tutkia, ilmaista ja tulkita kulttuurista todellisuutta (esimerkiksi musiikin, tanssin, teatterin, kirjallisuuden, median, kuvataiteen tai käsityön keinoin)
- osaa arvioida ja soveltaa monimuotoista suomalaista kulttuuriperintöä ja oman alan vakiintuneita käytäntöjä
- osaa noudattaa kulttuurisesti kestävän kehityksen periaatteita ja ymmärtää valintojensa kulttuuriset vaikutukset
- osaa kehittää taiteelle ominaisten esittämisen tapojen ja materiaalien, oman ilmaisun, suunnitteluprosessien, palvelu- ja tuotemuotoilun ja estetiikan tuntemustaan omalla alallaan ja soveltaa hankkimaansa taiteen ja kulttuurin osaamistaan omassa työssään.

ValTk Kauppaopiskelijan taide- ja kulttuuripolku 2 osp

taiteen ja kulttuurin käsitteet, taidegallerian kokoaminen, suomalainen kulttuuriperintö ja identiteetti, kansainvälisen liiketoiminnan tapakulttuuri ja Suomi-brändi, kestävän kehityksen periaatteet, jonkin olemassa olevan taideteoksen markkinointikonaisuuden suunnittelu

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Taiteen ja kulttuurin tunnistaminen ja hyödyntäminen	osallistuu taide- ja kulttuuritapahtumiin	ylläpitää oppilaitoksen kulttuuria, ja sen esteettistä ilmettä sekä osallistuu jonkun tapahtuman järjestämiseen	uudistaa oppilaitoksen kulttuuria hyödyntämällä taiteen lähestymistapoja tai osallistumalla yhteisten tapahtumien järjestämiseen
Oma tuottaminen ja tulkitseminen	osallistuu ohjattuna ajatuksiaan ja kokemuksiaan esittävän teoksen	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ajatuksiaan, kokemuksiaan ja	suunnittelee, kehittää, toteuttaa ja arvioi kokemuksiaan ja

	toteuttamiseen ja tulkintaan	tutkimuksiaan esittävän teoksen	tutkimuksiaan esittävän teoksen
Kulttuuriperinnön soveltaminen	tunnistaa monimuotoista kulttuuriperintöä ja käyttää sitä omassa tuottamisessa ja toiminnassa	välittää eteenpäin kulttuuriperintöä hyödyntämällä sitä aktiivisesti omassa tuottamisessa ja toiminnassa	kehittää kulttuuriperintöä tuottamalla siihen omaan ideointiin ja arviointiin perustuvaa uutta sisältöä
Kestävän kehityksen periaatteiden noudattaminen	tunnistaa kestävän kehityksen osa-alueet ja perustaa omat ratkaisunsa elinkaariajattelulle	tiedostaa kestävän kehityksen periaatteet ja elinkaariajattelun vaatimukset sekä ottaa niitä aktiivisesti huomioon valintoja tehdessään	toimii johdonmukaisesti kestävän kehityksen periaatteiden ja elinkaariajattelun vaatimusten mukaisesti valintoja tehdessään
Suunnitteluprosessin toteuttaminen	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ohjattuna teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ja edelleen kehittää teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.	kerää taustatietoa, suunnittelee, seuraa toteutusta, arvioi ja kehittää edelleen aktiivisesti teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.

3.4.3. Etiikka (3 val)

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- pohtii arvojen, normien ja katsomusten merkitystä omassa elämässään ja ihmisten välisissä suhteissa
- osaa arvioida ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen vaikutuksia oman alan kannalta
- osaa hankkia tietoa oman alan ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta
- tunnistaa eettisiä tilanteita ja osaa toimia eettisten periaatteiden mukaisesti
- osaa tunnistaa omien ja toisten arvojen merkitystä työtilanteissa sekä osaa ratkaista oman alan työelämän arvo- ja normiristiriitoja.

ValEt1 Etiikka ammatillisessa koulutuksessa 1 osp

Tunnistetaan lukion kurseista tutkinnon perusteiden mukaisesti.

ValEt2 Etiikka ammatillisessa koulutuksessa 1 osp

Tunnistetaan lukion kurseista tutkinnon perusteiden mukaisesti.

ValEt3 Etiikka ammatillisessa koulutuksessa 1 osp

Tunnistetaan lukion kurseista tutkinnon perusteiden mukaisesti.

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Eettisten kysymysten pohtiminen	keskustelee ohjattuna omaan elämäänsä ja	keskustelee eettisistä, katsomuksellisista sekä	pohtii arvojen, normien ja erilaisten katsomusten

	ihmissuhteisiinsa liittyvistä arvoista sekä eettisistä ja katsomuksellisista kysymyksistä	omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyvistä kysymyksistä ja arvoista	merkitystä omassa elämässään, ihmisten välisissä suhteissa, työelämässä ja yhteiskunnassa
Arvojen vaikutusten arvioiminen	osoittaa tuntevansa keskeiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä niiden Suomea koskevat sitoumukset	tunnistaa oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta	arvioi työelämän ja oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta
Ammattieettisen tietoperustan hakeminen	hakee ohjattuna tietoa oman alansa eettisistä kysymyksistä ja hyödyntää tietoperustaa tutuissa tilanteissa	hankkii tietoa oman alansa ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä omassa elämässään ja työssään	vertailee tietoa oman alan ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä työnsä ammatillisena voimavarana
Eettisten tilanteiden tunnistaminen ja eettisesti toimiminen	toimii hyvien tapojen mukaisesti ja vastuullisesti työssään ja sen ongelmatilanteissa, mutta tarvitsee tukea ja ohjausta uusissa tilanteissa	toimii vastuullisesti ja eettisesti työnsä ja työelämän erilaisissa tilanteissa sekä käyttäytyy työssään ja ihmissuhteissaan hyvien tapojen mukaisesti	toimii itsenäisesti osoittaen rehellisyyttä ja vastuullisuutta, kunnioittaa toisten näkemyksiä ja osaa perustella toimintansa eettistä perustaa
Arvojen tunnistaminen ja arvo- ja normiristiriitojen käsitteleminen työssä	osaa ohjattuna havaita ammattinsa eettisiä ongelmatilanteita ja ratkaisee yhdessä yhteisönsä jäsenten kanssa työhönsä liittyviä arvo- ja normiristiriitoja eettisesti.	tunnistaa ammattinsa eettisiä ongelmatilanteita ja hakee niihin ratkaisua yhdessä muiden kanssa sekä arvioi ratkaisun vaikutuksia keskeisten osapuolten näkökulmista.	osaa tehdä ratkaisuehdotuksia työelämän arvo- ja normiristiriitoihin eettisesti hyväksyttävällä tavalla.

3.4.4. Psykologia (2 val)

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa havainnoida ja ymmärtää ihmisen toimintaan vaikuttavia psykologisia tekijöitä
- osaa hyödyntää kehityspsykologista tietoa työssään erilaisissa vuorovaikutus- ja ryhmätilanteissa
- osaa selittää omaa ja muiden käyttäytymistä psykologisen tiedon avulla
- osaa toimia psyykkistä hyvinvointiaan ja *oman alan* työtehtävistä suoriutumista edistävästi
- osaa arvioida *työhönsä liittyviä* ihmissuhde- ja asiakaspalvelutilanteita ja toimia psykologista tietoa käyttäen.

ValPsy1 Oppiminen ja itsetuntemus 1 1 osp

Sisältö: kuka minä olen?, oppiminen, muisti ja unohtaminen, havaitseminen ja tarkkaavaisuus, mitä psykologia on?,

ValPsy2 Oppiminen ja itsetuntemus 2 1 osp

Sisältö: ihmisen toiminnan kokonaisvaltaisuus, ihminen ryhmän jäsenenä, persoonallisuuden kehittyminen, asenteet ja arvot, ryhmien kiinteys ja tunnesuhteet, roolit ja valtasuhteet

ValPsy3 Työpsykologia 1 osp

Sisältö: omien vahuuksien tunnistaminen, työilmapiiri ja siihen vaikuttavat tekijät, johtajuus, työmotivaatio, työuupumus ja stressi, masennus - burn out, oppiva organisaatio

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Havainnoiminen ja toiminnan ymmärtäminen	tuntee psykologian keskeisiä käsitteitä ja ymmärtää niiden yhteyden ihmisen toimintaan	käyttää psykologista tietoa ihmisten toiminnan ymmärtämisessä tavallisissa arki- ja työelämän tilanteissa	soveltaa kognitiivisen psykologian ja persoonallisuuspsykologian tietoa tavallisiin työelämän tilanteisiin ja selittää niiden avulla sekä omaa että muiden ihmisten toimintaa
Psykologisen tiedon hyödyntäminen	soveltaa keskeisintä tietoa yksilön psyykkisen kehityksen perustana olevista psykologisista, biologisista ja sosiaalisista tekijöistä	havainnoi ja ymmärtää psyykkisen kehityksen perustana olevien tekijöiden välisiä yhteyksiä eri elämänvaiheissa ja eri-ikäisinä	ymmärtää yksilön psyykkisen kehityksen mahdollisia ongelmia ja ymmärtää, että kehitykseen voidaan vaikuttaa
Psyyken vaikutuksen huomioiminen käyttäytymiseen	ottaa huomioon motivaation, tunteiden ja sitoutumisen merkityksen omaan suoriutumiseensa	toimiessaan erilaisten ihmisten kanssa työ- ja opiskeluyhteisössään ymmärtää motivaation ja sitoutumisen vaikutuksen työsuorituksiin	tiedostaa omia ja toisten tunteita sekä hallitsee työelämässä tunteitaan ja asenteitaan tilanteen vaatimalla tavalla
Psyykkisen työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen	edistää ohjatusti psyykkistä työ- ja toimintakykyään	tietää psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämisen keinoja ja vaikuttaa työyhteisön hyvinvointiin myönteisellä tavalla	tiedostaa omaan jaksamiseensa ja stressinhallintaan vaikuttavia psyykkisiä tekijöitä sekä osaa vaikuttaa niihin jaksamistaan edistävästi

Toimiminen ihmissuhde- ja vuorovaikutustilanteissa	käyttää psykologista tietoa toimiessaan työpaikan tavanomaisissa asiakaspalvelu- ja vuorovaikutustilanteissa.	tietää roolien, normien ja ryhmädynamiikan merkityksen ihmisten välisessä toiminnassa sekä tunnistaa erilaisia johtamistapoja ja niiden vaikutusta työkuultuuriin.	soveltaa psykologista tietoa toimiessaan työpaikan eri rooleissa ja toimii yhteistyökykyisesti erilaisista yhteiskunnallisista oloista ja kulttuuritaustoista lähtöisin olevien ihmisten kanssa.
--	---	--	--

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Psyykinen toiminta, oppiminen ja vuorovaikutus* (PS1) vastaa tavoitteiltaan yhden osaamispisteen (1 osp) laajuista osaa *Psykologia*-osa-alueen tavoitteista. Jos opiskelija on suorittanut edellisen lisäksi *Ihmisen psyykinen kehitys* (PS2), *Motivaatio, tunteet ja älykäs toiminta* (PS4) ja *Persoonallisuus ja mielenterveys* (PS5), ne yhdessä vastaavat tavoitteiltaan koko *Psykologia*-osa-alueen tavoitteita.

3.4.5. Ympäristöosaaminen (3 val)

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa noudattaa ympäristölainsäädäntöä sekä toimia oman alan laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti
- hallitsee ammattitaidon kannalta keskeisten tuotteiden elinkaaren
- osaa toimia luonnon monimuotoisuuden säilyttäen
- osaa sopeutua ilmastonmuutokseen työ- ja toimintatapavalinnoilla
- osaa edistää energia- ja materiaalitehokkuutta ja ehkäisee jätteiden syntyä
- osaa omassa toiminnassaan ottaa huomioon mahdolliset ympäristövaikutukset, kuten päästöt ilmaan, veteen tai maaperään
- osaa lajitella jätteet ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet omalla alallaan.

ValYMP1: Ympäristöosaajaksi omilla valinnoilla 1 osp

oman toiminnan ympäristövaikutukset, harkitseva kulutus, ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuus, energia- ja materiaalitehokkuus sekä jätteiden synnyn ehkäiseminen, lajittelu ja kierrätys

ValYMP2: Ympäristöosaajan tietopohja 1 osp

ympäristölainsäädäntö, laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmät ja kestävä kehitys, yritysten ja tuotteiden ympäristövaikutukset, tuotteiden elinkaari

ValYMP3: Ympäristöosaaja työssä 1 osp

ympäristövaikutuksien huomioon ottaminen, oma toiminta ympäristön hyväksi työssä (suoritetaan työssä oppimalla oman työpaikan mahdollisuuksien mukaan; suoritustapana esim. verkkokurssi + raportti)

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Lainsäädännön, turvallisuusjärjestelmien ja kestävän kehityksen periaatteiden noudattaminen	noudattaa ohjattuna keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita sekä ennakoi tulevia muutoksia
	toimii ohjattuna ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	toimii ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	osallistuu aktiivisesti työpaikkansa ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien rakentamiseen ja/tai kehittämiseen
	ei vahingoita toiminnallaan ympäristöä	perustaa toimintansa ympäristön kunnioittamiseen	perustaa toimintansa esimerkilliseen ympäristön kunnioittamiseen
	toimii ohjattuna ekotehokkaasti	toimii ekotehokkaasti	toimii ekotehokkaasti edistäen
	vaalii ohjattuna kulttuuriperintöä ammatissaan	vaalii kulttuuriperintöä ammatissaan	osallistuu aktiivisesti lähiympäristönsä kulttuuriperinnön vaalimiseen ja edistää sitä ammatissaan
	toimii työssään suvaitsevasti	kunnioittaa kanssaihminen arvoja ja oikeuksia	kunnioittaa kanssaihminen arvoja ja oikeuksia ja pyrkii noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita
Elinkaariajattelun toteuttaminen	valitsee ohjattuna sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä sekä perustelee valintansa
Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen	pyrkii toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	pyrkii aktiivisesti toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	edistää toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä
Ilmastonmuutokseen sopeutuminen	valitsee ohjattuna työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on	valitsee työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on	edistää sellaisten työ- ja toimintatapojen käyttöä, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on

	mahdollista	mahdollista	mahdollista
Energia- ja materiaalitehokkuuden edistäminen sekä jätteiden synnyn ehkäiseminen	valitsee ohjattuna energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	valitsee energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	edistää energiatehokasta välineiden ja materiaalien käyttöä
	huomioi ohjattuna materiaalitehokkuuden valinnoissaan	huomioi materiaalitehokkuuden valinnoissaan	edistää tehokasta materiaalien käyttöä
	ehkäisee ohjattuna jätteiden syntyä tavanomaisissa työtehtävissä	ehkäisee jätteiden syntyä	toimii aktiivisesti jätteiden synnyn ehkäisemiseksi
Toiminnan ympäristövaikutuksien huomioon ottaminen	tunnistaa ohjattuna toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	tunnistaa toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	ennakoi toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään
	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ohjattuna ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuja
	pyrkii toiminnallaan estämään päästöjen syntymistä	ohjaa omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä	ohjaa aktiivisesti omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä
Jätteiden lajittelu ja kierrätys	tunnistaa ohjeiden mukaisesti tutut jätejakeet	tunnistaa jätejakeet	tunnistaa itsenäisesti jätejakeet
	lajittelee syntyvän jätteen ohjatusti tavanomaisissa työtehtävissä ja pyrkii hyödyntämään kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ohjeiden mukaan ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ja etsii uusia kierrätyksen mahdollisuuksia
	arvioi ohjattuna kustannussäästöjä.	arvioi kustannussäästöjä.	ohjaa kustannussäästöihin.

3.4.6. Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4 (3 val)

Tutkinnon perusteissa määrättyjen osa-alueiden (3.1.1–3.4.6) valinnaisten osaamistavoitteiden lisäksi tai niiden sijaan koulutuksen järjestäjä voi päättää erilaajuisia muita valinnaisia osaamistavoitteita. Koulutuksen järjestäjän itse päättämille valinnaisille osaamistavoitteille määritellään osaamisen arviointi ja laajuus osaamispisteinä.

Tutkinnon osien valinnaiset osaamistavoitteet voivat olla myös opiskelijan aikaisemmin hankkimaa osaamista, joka tukee kyseisen tutkinnon osan ja sen osa-alueiden osaamistavoitteita.

Ohjattu urheiluvalmennus 1- osp

Ohjattuun urheiluvalmennukseen jakson ajan säännönmukaisesti osallistuva opiskelija saa yhden osaamispisteen kustakin jaksosta. Osaamispisteet merkitään suorituksina valtyky2-12 ja kootaan vapaasti valittaviin tutkinnon osiin (4.3: Yhteisiä tutkinnonosia tai lukio-opintoja) 10 osp:n kokonaisuutena.

Vapaasti valittavat 10 osp

Ammattitaitoa syventäviä tai laajentavia ammatillisia tutkinnon osia

Tämä voi sisältää ammatillisia tutkinnon osia oman tai jonkin muun koulutusalan ammatillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista tai erikoisammattitutkinnoista.

VVON Opinnäyte 2 osp

VVOK Opinnäytteen kirjoittaminen 2 osp

opinnäytetyöprosessi, havainnollinen, selkeä ja tiivis asiattyinen opinnäyteteksti, tekstiviitteiden merkitseminen, suora ja epäsuora lainaaminen, aineistopohjainen kirjoittaminen, opinnäytteen aiheen rajaaminen, opinnäytteen kirjoittamisen ohjausta.

VVAO Ammatillisia opintoja (1- 10 osp)

Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin tai osaamistavoitteisiin perustuvia tutkinnon osia

Tämä voi sisältää työelämän alueellisten ja paikallisten ammattitaitovaatimusten ja opiskelijan ammattitaidon syventämistarpeiden mukaisia tutkinnon osia, joiden tulee vastata laajemmin paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin kuin pelkästään yhden yrityksen tarpeisiin. Nämä tutkinnon osat nimetään työelämän toimintakokonaisuuden pohjalta ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä. Lisäksi määritellään tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevan arviointitaulukon mukaisesti.

VVPA Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin tutkinnon osia 1 osp

Yhteisiä tutkinnon osia tai lukio-opintoja

Tämä voi sisältää ammatillisen perustutkinnon yhteisiä tutkinnon osia tai niiden osien osa-alueita tai lukio-opintoja, jotka toteutetaan lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

VVLU Lukio-opintoja (1 – 10 osp)

VVYTo Yhteisiä opintoja (1 – 10 osp)

Arviointitaulukko seuraavien tutkinnon osien arviointiin:

- Ammattitaitoa syventäviä tai laajentavia ammatillisia tutkinnon osia
- Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin tai osaamistavoitteisiin perustuvia tutkinnon osia
- Yhteisiä tutkinnon osia tai lukio-opintoja

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT YLEISELLÄ TASOLLA		
Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Arvioidaan oman työn suunnittelua,	suunnittelee työtään, mutta uusissa tilanteissa tai työympäristön muuttuessa tarvitsee ohjausta	suunnittelee oman työnsä	suunnittelee itsenäisesti vastuullaan olevia töitä ja tehtäviä

työsuorituksen arviointia ja oman toiminnan kehittämistä.	arvioi työnsä onnistumista	arvioi työnsä onnistumista työn kuluessa ja selviytyy uusista ja muuttuvista tilanteista oma-aloitteisesti	arvioi työnsä onnistumista, perustelee arviotaan ja arvioi sekä kehittää työskentelytapojaan ja työympäristöään
Arvioidaan työkokonaisuuden toteuttamista, itsenäisyyttä ja vastuullisuutta.	toimii tutuissa työtehtävissä	ottaa huomioon työskentelyssään työnsä kokonaisuuden (esim. mistä alkaa, mihin päättyy ja mitä välineitä ym. työssä tarvitaan)	ottaa huomioon työnsä kokonaisuuden, toimintaympäristön ja oman työnsä osana sitä
	työskentelee siten, että työn lopputulos on hyväksyttävissä työn suunnitelman tai laatutavoitteiden mukaisesti	työskentelee siten, että työn lopputulos sisältää työtehtävän erityisvaatimuksia	työskentelee työpaikan erityisvaatimusten mukaisesti siten, että työn lopputulos on tavoitteiden mukainen
	tarvitsee työvaiheissa etenemisessä ajoittaista ohjausta	etenee sujuvasti työvaiheesta toiseen	etenee työssään järjestelmällisesti ja sujuvasti sovittaen työnsä työympäristön muuhun toimintaan
	noudattaa työohjeita, työaikoja, sopimuksia sekä neuvottelee poikkeamista.	tekee annetut tehtävät omatoimisesti ja huolehtii työtehtävistään alusta loppuun ja vastaa omasta työosuudestaan.	tekee omalla vastuualueellaan omatoimisesti muitakin kuin annettuja työtehtäviä.
ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT YLEISELLÄ TASOLLA		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Arvioidaan työtehtävään ja työympäristöön soveltuvan työmenetelmän ja työvälineiden sekä materiaalien valintaa ja käyttöä.	käyttää työhönsä liittyviä keskeisimpiä työmenetelmiä, työvälineitä ja materiaaleja toistuvissa työtilanteissa, mutta tarvitsee joidenkin osalta ohjausta (menetelmät, välineet, materiaalit määrittellään tutkinnon osittain).	käyttää työhönsä liittyviä työmenetelmiä, työvälineitä ja materiaaleja omatoimisesti työtilanteissa.	valitsee työhönsä sopivimmat työmenetelmät, työvälineet ja materiaalit ja käyttää niitä sujuvasti vaihtelevissa työtilanteissa.
ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT YLEISELLÄ TASOLLA		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Arvioidaan työssä tarvittavan tiedon hallintaa ja soveltamista.	käyttää tavallisimpien menetelmien, välineiden ja materiaalien käytön perustana olevaa tietoa toistuvissa työtilanteissa (eli	hankkii ja käyttää työssä tarvittavaa tietoa omatoimisesti.	hankkii ja käyttää itsenäisesti tietoa työssään vaihtelevissa työtilanteissa ja perustelee työhön liittyviä ratkaisujaan hankkimansa tiedon pohjalta.

	ne menetelmät, välineet ja materiaalit, jotka on määritelty kohteessa 2), mutta tarvitsee ohjausta tiedon hankinnassa ja soveltamisessa.		
ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT YLEISELLÄ TASOLLA		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	hakee ohjattuna tietoa	hakee tietoa ohjeiden mukaan	hakee itsenäisesti tietoa
Arvioidaan omaa osaamista työn tekijänä ja työn kehittämistä, ongelmien ratkaisemista sekä valintojen ja päätösten tekemistä.	suunnittelee työtään, mutta uusissa tilanteissa tai työympäristön muuttuessa tarvitsee ohjausta	suunnittelee oman työnsä ja arvioi työnsä onnistumista työn kuluessa	suunnittelee itsenäisesti vastuullaan olevia tehtäviä ja arvioi osaamistaan ja työnsä onnistumista sekä perustelee arviotaan
			arvioi ja kehittää työskentelytapojaan ja työympäristöään
	arvioi työnsä onnistumista	ottaa vastaan palautetta ja toimii palautteen mukaisesti	kehittää toimintaansa saamansa palautteen pohjalta
	selviytyy tutuista tilanteista, mutta muuttuvissa ja valintatilanteissa tarvitsee ohjausta ja tukea	selviytyy muuttuvista ja valintatilanteista oma-aloitteisesti	toimii erilaisissa tilanteissa itsenäisesti, tilanteeseen sopivasti ja löytää toiminnalleen vaihtoehtoisia toimintatapoja
Vuorovaikutus ja yhteistyö	noudattaa vuorovaikutustilanteisiin annettuja ohjeita toimiessaan omassa oppimis- ja työyhteisössään	toimii tilanteen vaatimalla tavalla omassa oppimis- ja työyhteisössään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa	ilmaisee selkeästi asiansa ja tuo rakentavasti esille erilaisia näkökantoja
Arvioidaan toimintaa vuorovaikutustilanteissa ja yhteistyökykyä.	tekee työyhteisössä vastuullaan olevat tehtävät, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tekee omatoimisesti työyhteisössä vastuullaan olevat tehtävät	toimii vastuullisesti, yhteistyökykyisesti ja tasavertaisesti erilaisten ihmisten kanssa työyhteisön ja ryhmän jäsenenä
	toimii tutussa työyhteisössä ja ryhmässä ja pyytää tarvittaessa apua muilta	toimii erilaisten ihmisten kanssa työyhteisössä ja ryhmässä	tukee ja auttaa muita sekä ottaa työssään huomioon seuraavan työvaiheen ja työntekijän
Ammattietiikka	noudattaa annettuja eettisiä ohjeita ja aikatauluja	noudattaa annettuja eettisiä ohjeita, sopimuksia ja säädöksiä sekä aikatauluja	toimii työyhteisön arvojen, tavoitteiden, eettisten ohjeiden, sopimusten ja säädösten mukaisesti vaihtelevissa tilanteissa sekä

ammatin arvoperustan ja tehtyjen sopimusten mukaisesti.			noudattaa aikatauluja
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky Arvioidaan terveyttä ylläpitävää ja turvallista toimintaa sekä toimintakyvyn ylläpitoa.	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita eikä aiheuta vaaraa itselleen eikä muille	noudattaa työyhteisön ohjeita ja ottaa työssään huomioon työyhteisön jäsenten ja työympäristön turvallisuuden	noudattaa työyhteisön ohjeita ja ottaa työssään huomioon työyhteisön jäsenten ja työympäristön turvallisuuden
	varmistaa turvallisuuden ohjeiden mukaisesti	varmistaa turvallisuuden	varmistaa turvallisuuden ja tiedottaa havaitsemistaan vaaroista ja riskeistä
	käyttää turvallisesti ohjeiden mukaisia suojaimia, työvälaineitä ja työmenetelmiä	käyttää turvallisesti suojaimia, työvälaineitä ja työmenetelmiä	käyttää turvallisesti suojaimia, työvälaineitä ja työmenetelmiä
	työskentelee pääsääntöisesti ergonomisesti oikein.	työskentelee ergonomisesti oikein.	käyttää turvallisia, sopivasti kuormittavia ja vaihtelevia työmenetelmiä ottaen huomioon ergonomian.

Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opintoja

Tämä voi sisältää jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia tutkinnon osia. Nämä tutkinnon osat nimetään ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä. Lisäksi määritellään tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat tai osaamistavoitteet ja osaamisen arviointi Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevan arviointitaulukon mukaisesti.

VVEA Ensiapu 2 osp

EA1-kortin suorittaminen.

VVIP Ikärajanpassi 1osp

Ikärajanpassin suorittaminen.

VVTK Työturvallisuuskortti 1 osp

Työturvallisuuskeskuksen työturvallisuuskortin suorittaminen

VVHT Hygieniaosaamistodistus 1osp

Elintarvikeviraston hygieniaatestin suorittaminen.

VVMM Mestari-myymäläkoulutus 2 osp

K-instituutin järjestämän Mestari-myymäläkoulutuksen suorittaminen hyväksytysti.

VVAP Anniskelupassi 1 osp

Anniskelupassin suorittaminen hyväksytysti .

VVJ Valmentautuminen jatko-opintoihin 4 osp

äidinkieli, englanti, ruotsi, matematiikka

VVTT Tehosta työnhakua 3 osp

työnhakustrategiaan perehtyminen, oman ammattitaidon ja osaamisen kartoittaminen, omien taitojen esitteleminen ja oman osaamisen myyminen työnhakutilanteessa, työn hakeminen eri kanavien kautta, työhaastattelusta selviäminen, oma-aloitteinen työhakemus, sähköpostin käyttäminen työnhaussa, videoesittely työnhaussa, työnhakuharjoituksia; ammatillisen portfolion kokoaminen tämän hetkisestä osaamisesta.

VVSK Suomen kieltä maahanmuuttajille 3 osp

VVKV KV-toiminta 1-3 osp

kansainvälistä toimintaa oppilaitoksen hankkeissa

VVLP Luentopassi 1-2 osp

vierailevien luennoitsijoiden luennolle osallistuminen (esim. harmaan talouden luento, jatko-opinto-info, TOP-info, tutustumiskohteissa käynti) ja luentoihin liittyvien tehtävien tekeminen

VVKU Kuvankäsittely 2 osp

digitaalisten kuvien tuottaminen ja muokkaaminen, digikameran käyttö ja kuvien tuominen ohjelmaan, RGB- ja CMYK- värijärjestelmät, kuvan tasot, erilaiset kuvaformaatit ja niiden merkitys, tulostusversio materiaalista, valitun kuvankäsittelyohjelman peruskäyttö

VVKE Kouluesittelyt 1-3 osp

Opiskelija valmistautuu esittelemään ja esittelee oppilaitosta toisten koulujen oppilaille ja/tai huoltajille.

VVVE Kirjoita verkkoon 2 osp

paperitekstin ja verkkotekstin erot, verkkotekstin rakennemalleja, verkkokirjoittamisen perusvaiheet ja suunnitteluprosessi, verkkotekstin luettavuuteen ja silmäiltävyyteen liittyvät seikat, verkkokirjoittamisen käytänteitä ja ominaispiirteitä, tehokkaan verkkotekstin tunnusmerkit, erilaisia verkkotekstien kirjoittamisen harjoituksia

VVMT Markkinointitutkimus 1-2 osp

Markkinointitutkimuksen tai asiakaskyselyn suunnitteluun, toteutukseen ja jälkitoimien hoitamiseen osallistuminen. (toimeksiannot eri organisaatioilta)

Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuva yksilöllinen tutkinnon osa

Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuvat yksilölliset tutkinnon osat voivat olla oman tai muiden alojen työssä, itsenäisessä ammatin harjoittamisessa tai yrittämisessä hankittua osaamista. Nämä tutkinnon osat nimetään ja niille määritellään laajuus, osaamispisteinä. Lisäksi määritellään tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevan arviointitaulukon mukaisesti.

VVTP Työelämän pelisäännöt 3 osp

Seuraavien tutkinnon osien arviointi:

- Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opinnot
- Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuva yksilöllinen tutkinnon osa

osaaminen voidaan päätöksellä arvioida asteikolla hyväksytty/ hylätty (opetushallituksen määräys 43/011/2015).